

Broedende en overzomerende ganzen in en rondom de Hoogwaterzone (De Wieden) III (2010)

O.H. Brandsma

Broedende en overzomerende ganzen in en rondom de Hoogwaterzone (De Wieden) III (2010)

Drs. O.H. Brandsma

Wanneperveen,

2010

in opdracht van Vereniging Natuurmonumenten en het Faunafonds

INHOUD

	blz
1. Inleiding	5
2. Onderzoeksgebied	6
3. Methode	7
4. Broedparen	7
4.1. Grauwe gans	7
4.2. Grote Canadese gans	8
4.3. Nijlgans	8
4.4. Overige ganzen	10
5. Broedsucces van de Grauwe gans	10
6. Terreingebruik van gezinnen van de Grauwe gans	11
7. Overzicht overzomerende ganzen	12
8. Conclusies, discussie en aanbevelingen	13
9. Literatuur	16

1. INLEIDING

In Nederland was de Grauwe gans in de eerste decennia van de 20^e eeuw nagenoeg verdwenen door overbejaging en drooglegging van moerassen. In de loop van de twintigste eeuw werden enkele uitzetpogingen gedaan. In de jaren zeventig leidde dit tot de eerste broedpopulaties (Rottige Meenthe, Oude Venen en Deltagebied). Daarna volgden spontane vestigingen, zoals in de Oostvaardersplassen, en het rivierengebied. De soort is sinds die tijd bezig aan een spectaculaire opmars. Bolwerken zijn nu de Oostvaardersplassen, het rivierengebied (o.a. Gelderse Poort), Texel, het Utrechts-Hollands plassengebied en Noordwest-Overijssel (Voslamber, 2002). In 2008 werd de Nederlandse populatie geschat op 35.000 broedparen met een jaarlijkse groei in de periode 1999-2008 van 19 % (Voslamber et al., 2010). De sterke toename speelt niet alleen in Nederland. Zo is ook de Noordwest-Europese populatie toegenomen van 30.000 vogels in 1967/68 tot 200.000 in de eerste helft van de jaren negentig (Voslamber 2002).

Ook in De Wieden zijn ganzen bezig aan een sterke opmars. In 1993 werden bij Muggenbeet de eerste twee broedparen van de Grauwe gans in De Wieden vastgesteld (Natuurmonumenten, 1993). De laatste 10 jaar neemt de Grauwe gans spectaculair in aantal toe (o.a. Brandsma, 2007 en 2008). In 1983 broedden de eerste Nijl ganzen in de Wieden, bij het Kierse Wiede (Veldkamp, 1985). De Grote Canadese gans broedde voor het eerst in de Wieden in 1998, in de Hoogwaterzone. Sinds enkele jaren broedt ook de Brandgans in het gebied en ook de eerste overzomerende Kol ganzen zijn waargenomen (Brandsma, 2008).

Grauwe ganzen foerageren bij voorkeur in hoogproductieve graslanden. De sterke toename van vooral de Grauwe gans leidt tot een toename aan schade (vraat, mest in gras) in het landbouwgebied. In 2007 is daarom door de samenwerkende partijen (Natuurmonumenten, het Faunafonds, Wildbeheereenheid de Noordwesthoek, LTO-Noord Overijssel en provincie Overijssel) besloten om in het broedseizoen als proef een raster van schapengaas (circa 4 km lang en 60 cm hoog) te plaatsen op de grens van de Hoogwaterzone en het landbouwgebied (ten oosten en noorden van de Hoogwaterzone) om zo de schade door ganzengezinnen in de kuikenfase te beperken. Dit raster is vanaf 2008 jaarlijks rond 1 april geplaatst.

Dit onderzoek is in 2008 gestart om de ontwikkeling van de ganzenstand te volgen, de effectiviteit van de maatregel in beeld te brengen en eventuele andere effecten te signaleren. De nadruk ligt daarbij sterk op de Grauwe gans, omdat deze soort met name verantwoordelijk is voor de schade (vraat) in het landbouwgebied. Het onderzoek betreft:

- a. De ontwikkeling van het aantal broedparen van ganzen in en rondom de Hoogwaterzone (hoofdstuk 4).
- b. Het bepalen van het aantal paren met kuikens als maat voor het broedsucces van de Grauwe gans. (hoofdstuk 5).
- c. Het terreingebruik van de gezinnen van de Grauwe gans (hoofdstuk 6).
- d. Een overzicht van het aantal overzomerende Grauwe ganzen (hoofdstuk 7).

Dit rapport betreft de resultaten van het onderzoek in 2010. Hierbij zijn ook de resultaten uit voorgaande jaren (Brandsma, 2007, 2008 en 2010a) betrokken.

2. ONDERZOEKSGBIED

Het onderzoeksgebied betreft het noordoostelijk deel van De Wieden (ten zuiden van Steenwijk en ten oosten van Giethoorn) en het aangrenzende landbouwgebied (figuur 1):

- I Hoogwaterzone noord (38 ha)
- II Hoogwaterzone zuid (48 ha)
- III Het petgatengebied Auken-Noord (39 ha)
- IV Het weidevogelgebied Auken-Zuid (127 ha)
- V Het landbouwgebied ten zuiden van Zuidveen (ten westen begrensd door de Beulakerweg en ten oosten door de Gasthuisdijk en ten zuiden door Hoogwaterzone Zuid) (296 ha)

Hoogwaterzone

Om wegzijging van water uit het natuurgebied naar het aanliggende landbouwgebied te beperken is in 1989 in het noordoostelijk deel van het eerste deel van de Hoogwaterzone (38 ha) aangelegd (Hoogwaterzone noord), waarbij een peil is ingesteld van 30 cm boven boezempeil. Bij de inrichting is een kade om de Hoogwaterzone aangelegd. In 1993 is de Hoogwaterzone in zuidelijke richting uitgebreid met 48 ha (Hoogwaterzone zuid). In dit deel zijn enkele plassen gegraven. Hoogwaterzone zuid is in 1993 op boezempeil (normale peil natuurgebied) gebracht en in 1995 is ook hier het waterpeil verhoogd tot 30 cm boven boezempeil. Met behulp van een gemaal wordt het peil gehandhaafd.

Hoogwaterzone noord bestaat uit een afwisseling van oud riet en ruigt, water, broekbos en een overgang van grote zeggenmoeras naar Lisdodde/oud rietland. In de ondergelopen broekbosjes heeft de Wilg zich gehandhaafd en zijn de Elzen en Berken afgestorven.

Hoogwaterzone zuid heeft zich eveneens ontwikkeld tot een afwisseling van water, riet en moeras. Wilgenstruweel komt hier slechts sporadisch voor. In de loop der jaren heeft Riet zich vanuit de slootkanten sterk uitgebreid. Smalle slootjes zijn met riet dichtgegroeid. De percelen grasland die 10-30 cm onder water kwamen te staan, zijn overgegaan in een vegetatie met grote zeggen, Liesgras, Lisdodde en Riet, afgewisseld met water. In de loop der jaren hebben Riet en Lisdodde zich hier langzaam maar zeker uitgebreid. De grotere blokken (enkele hectares) die grotendeels onder water (30-50 cm) verdwenen, bestaan grotendeels uit water met plaatselijk kleine slikkige eilandjes en rietpollen. Door wind- en golfwerking zijn deze slikkige eilandjes en rietpollen die hier eerst aanwezig waren grotendeels verdwenen. Hier heeft geen verlanding plaatsgevonden, maar is het oppervlak water toegenomen. In de Hoogwaterzones hebben zich veel bijzondere broedvogels gevestigd zoals Purperreiger, Roerdomp, Bruine kiekendief, Waterral, Snor, Blauwborst en Baardman. Vanaf 2003 broeden hier ook de Lepelaar en de Grote Zilverreiger (Brandsma, 1997 en 2010b)

Petgatengebied Auken-Noord

Naar aanleiding van de succesvolle ontwikkeling van de broedvogelstand in de Hoogwaterzone zijn in maart 1998 direct ten zuiden van Hoogwaterzone Noord en ten noorden van de Auken enkele nieuwe petgaten gegraven en enkele percelen afgeschraapt tot net onder het maaiveld. Verder bestaat dit gebied uit enkele broekbosjes, graslanden, riet en ruigte. Ook in dit gebied nemen de riet-, water-, en moerasvogels toe.

Weidevogelgebied Auken-Zuid

Het weidevogelgebied bestaat grotendeels uit natte graslanden, plaatselijk afgewisseld met rietland en petgaten. Deze graslanden worden laat gemaaid (na 15 juni of na 1 juli) en daarna meestal beweid. De percelen worden licht bemest met organische mest. In het gebied is de weidevogelgemeenschap nog vrijwel compleet. Het gebied is van zeer grote betekenis voor (zeer) kritische soorten als Watersnip, Wulp, Tureluur, Grutto, Slobeend, Zomertaling en Graspieper (Brandsma 2002 en 2009).

Landbouwgebied

Het landbouwgebied bestaat grotendeels uit intensief gebruikte graslanden met enkele maisakkers. Ten noorden van Hoogwaterzone noord bestaat ca. 50 % van de landbouwgrond uit akkers met aardappels en mais.

3. METHODE

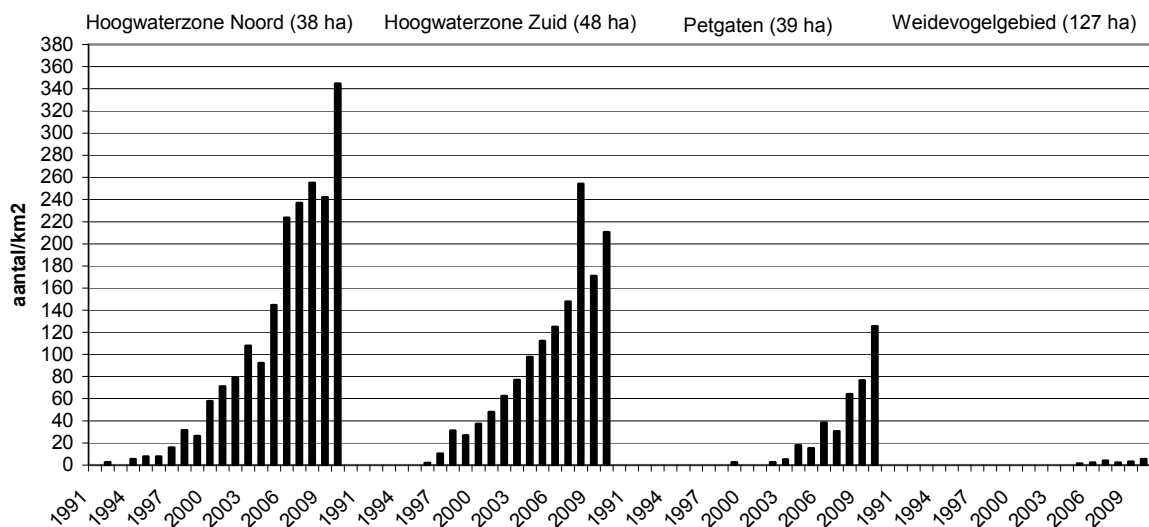
Vanaf 1987 is het onderzoeksgebied op broedvogels, waaronder ganzen geïventariseerd. Hiervoor zijn tussen eind maart en eind juni 7 tellingen uitgevoerd, volgens de BMP methode (Van Dijk 1996). Daarnaast zijn de gezinnen van ganzen met kuikens zoveel mogelijk geteld. Voor de Grauwe gans en Grote Canadese gans zijn de jaren 1987-1990 niet in de grafieken opgenomen, omdat deze soorten er toen nog niet broedden. De gegevens uit de periode 1987-2007 zijn verwerkt in het artikel “De vestiging en opmars van ganzen als broedvogels in de Hoogwaterzone en het weidevogelgebied Giethoorn-Wanneperveen” (Brandsma, 2007) en betrokken bij de uitwerking van dit rapport. Daarnaast zijn in het onderzoeksgebied de niet broedende overzomerende ganzen geteld. Het landbouwgebied is geen broedgebied. Hier is alleen het terreingebruik van gezinnen van Grauwe ganzen met kuikens en het aantal overzomerende Grauwe ganzen vastgesteld.

4. BROEDPAREN

4.1. GRAUWE GANS

In Hoogwaterzone noord broedden in 1992, 3 jaar na inrichting, de eerste Grauwe ganzen. De eerste jaren was er een gestage toename, maar vanaf 1998 nam de soort zeer sterk toe van 16 tot 255 broedparen per km² in 2008. In 2009 leek de stand hier te stabiliseren, maar in 2010 neemt de soort hier weer flink toe tot 345 paar per km² (figuur 2; bijlage figuur 11). Hoogwaterzone zuid werd in 1995 ingesteld. In 1996 broedden hier de eerste Grauwe ganzen, waarna de soort sterk toenam tot 255 paar per km² in 2008. In 2009 neemt de stand af, om in 2010 licht te herstellen. Het petgatengebied ten zuiden van Hoogwaterzone noord werd in 1998 ingericht. Ook hier neemt de soort vanaf 2004 sterk toe tot 126 paar per km² in 2010. Opvallend is dat na jaren van sterke groei, in 2009 het aantal broedparen in de Hoogwaterzones afneemt. In 2010 is echter bij vergelijkbare omstandigheden weer sprake van een toename. Mogelijk dat het toch de eerste voortekenen zijn van de grens aan de groei van de broedpopulatie in dit gebied. De laatste jaren broedt de soort ook met enkele paren in het weidevogelgebied. Vaak broeden ze dan in overhoekjes met riet of ruigte bij water. Het aantal broedparen is hier echter beperkt. De meeste legsels worden hier gepredeerd, met name door de vos. Recent is de Beulakerpolder ingericht als riet-, water- en moerasgebied. Het is goed mogelijk dat een deel van de aanwas van de Hoogwaterzone naar deze nieuwe broedplek uitwijkt

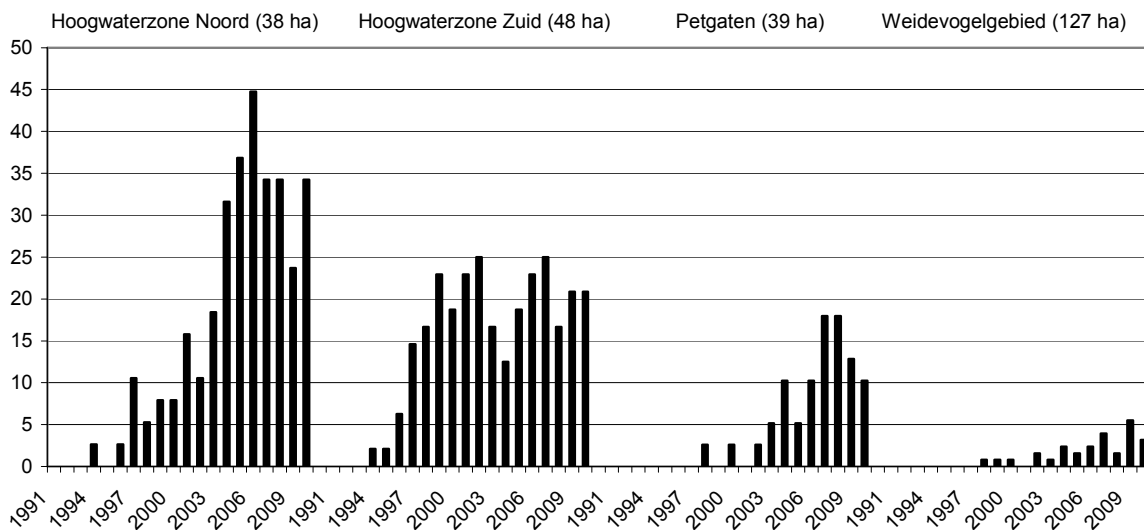
Fig.2. Broedparen van de Grauwe Gans per km² in Hoogwaterzone noord en zuid, het petgatengebied en het weidevogelgebied 1991-2010

4.2. GROTE CANADESE GANS

In 1994 broedden de eerste 2 paren van de Grote Canadese gans in de Hoogwaterzone. Dit waren waarschijnlijk ook de eerste broedparen van De Wieden. Vrijwel zeker waren dit losgelaten of ontsnapte ganzen. De ganzen waren erg tam. Bij de veldbezoeken drukten ze zich soms op de kade van de Hoogwaterzone en kon je er op enkele meters langs lopen. In Hoogwaterzone noord nam de dichtheid sterk toe tot 45 paar per km² in 2006. Daarna is de stand gedaald tot 35 paar per km² en is de laatste jaren vrij stabiel (figuur 3; bijlage fig. 12). In Hoogwaterzone zuid nam de dichtheid tot 1999 sterk toe en schommelt deze sindsdien tussen de 15-25 paar per km². In het petgatengebied neemt de soort toe vanaf 2002 met 2 paar per km² tot rond de 15 paar per km² (laatste jaren). De laatste jaren neemt de stand hier weer af. Ook in het weidevogelgebied is de soort vanaf 1999 toegenomen van 2 tot 3-5 paar per km². De soort broedt hier meestal in overhoekjes met riet of ruigte bij water, maar soms ook in verruigde graslanden. In het algemeen lijkt de stand na een snelle groei de laatste jaren te stabiliseren (fig.5).

Fig. 3. Broedparen van de Grote Canadese gans per km² in Hoogwaterzone noord en zuid, het petgatengebied en het weidevogelgebied 1991-2010

4.3. NIJLGANS

In 1983 werd het eerste broedpaar van de Nijlgans aangetroffen bij het Kierse Wiede (Veldkamp 1983). In het onderzoeksgebied (fig. 4; bijlage fig. 13) werd het eerste broedpaar in 1992 vastgesteld in Hoogwaterzone noord. Tot 1995 nam de soort sterk toe tot 15 paar per km². Na enkele jaren van stabilisatie nam de soort af tot 8 paar per km² (1998) om daarna sterk toe te nemen tot 23 paar per km² in 2002. Sindsdien is de stand vrij stabiel met een uitschieter naar boven in 2007. In Hoogwaterzone zuid broedt de soort vanaf 1994. Ook hier neemt de soort sterk toe tot 21 paar per km² in 2002. De laatste jaren neemt de stand weer af. In het petgatengebied broedde de soort al voor het graven van de petgaten (1998). Van 1994-2002 broedden hier 3-5 paar per km²; van 2003-2010 schommelt de dichtheid rond de 8-10 paar per km². In het weidevogelgebied broedt de soort al vanaf 1993 met 1-3 paar per km². Over het totale onderzoeksgebied gezien lijken de aantallen zich de laatste jaren te stabiliseren (fig.5).

Figuur 5 geeft een overzicht van het totale aantal broedparen van de Grauwe gans, de Grote Canadese gans en de Nijlgans in het onderzoeksgebied (252 ha). Meest opvallend is de afname van het aantal broedparen van de Grauwe gans in 2009 en het herstel in 2010. Toch zou dit kunnen duiden op een eerste teken van stabilisatie.

Fig. 4. Broedparen van de Nijlgans per km2 in Hoogwaterzone noord en zuid, het petgatengebied en het weidevogelgebied 1991-2010

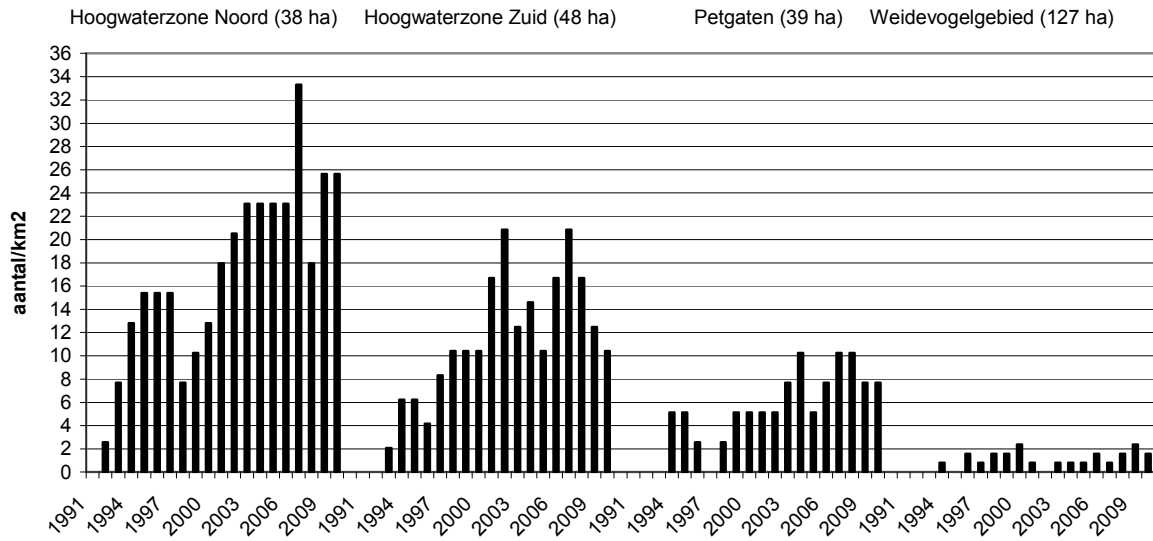
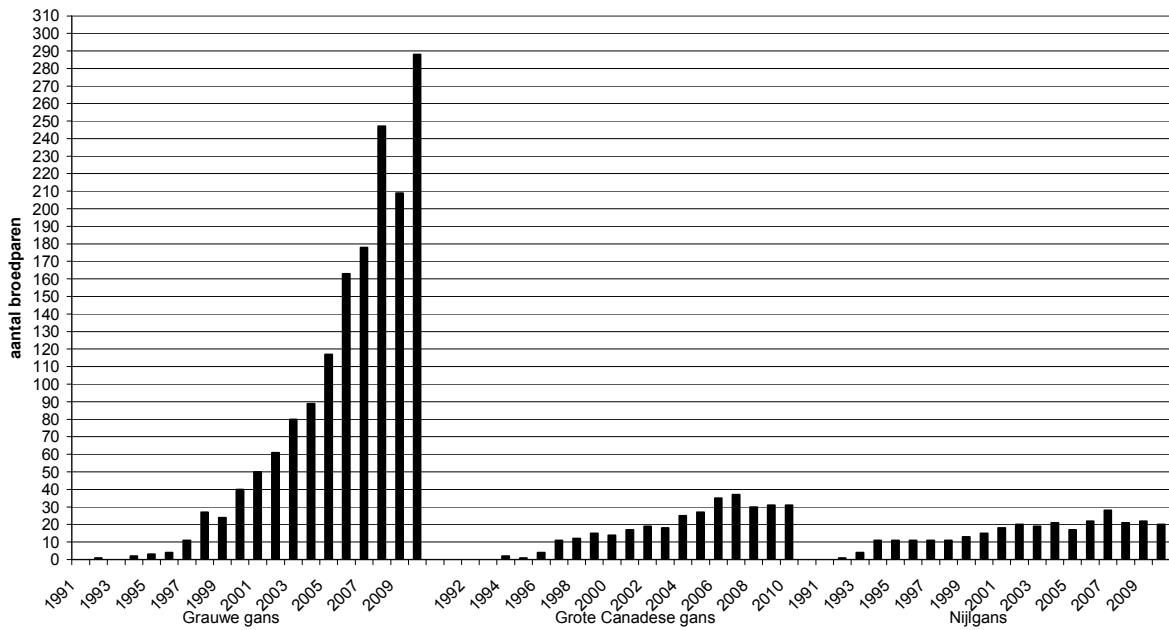

Fig.5. Broedparen van de Grauwe gans, de Grote Canadese gans en de Nijlgans in het totale onderzoeksgebied (252 ha) 1991-2010

4.4. OVERIGE GANZEN

In 2001 broedde het eerste paar van de Brandgans in het onderzoeksgebied. De soort broedt sindsdien elk jaar met enkele paren in het gebied (tabel 1; bijlage fig. 13).

Tabel 1. Broedparen van de Brandgans in het totale onderzoeksgebied (252 ha)

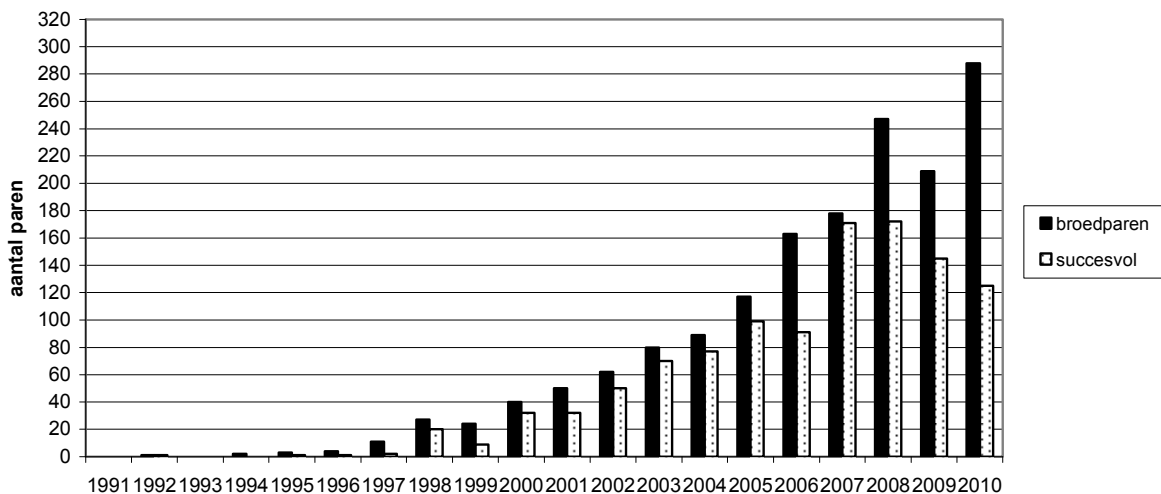
2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	1	1	3	2	4	2	3	2	3

Daarnaast zijn vanaf 2006 ook de eerste overzomerende Kolganzen in het onderzoeksgebied waargenomen. Er zijn nog geen broedparen vastgesteld.

5. BROEDSUCCES VAN DE GRAUWE GANS

Een Grauwe gans broedt circa 4 weken. In het onderzoeksgebied broedt zij voornamelijk in de minder toegankelijke moerasachtige delen met Riet, Lisdodde en grote zeggen en in Wilgenbroekbos. In de meeste jaren zijn in de eerste week van april de eerste paren met kuikens aanwezig. Dit jaar was dit circa een week later, mogelijk door de voorafgaande strengere winter. Het aantal paren met kuikens neemt in de 2^e helft van april sterk toe. Na begin mei wordt nog wel gebroed, maar er komen dan niet veel paren met kuikens meer bij. De verhouding van het aantal broedparen en het aantal paren hiervan dat met kuikens is waargenomen geeft een indicatie van het broedsucces. Uit figuur 6 blijkt dat tot 1998 relatief weinig gezinnen met kuikens zijn waargenomen. Toch groeit de populatie. In de periode 1998-2009 had, met uitzondering van 1999, 2006 en 2007 70-80 % van de paren kuikens. In 1999 en 2006 heeft circa 50 % van de paren kuikens en in 2007 meer dan 90 %. In 2010 heeft circa 43 % kuikens. Hoewel er zeker verliezen plaatsvinden in de kuikenfase, is er geen duidelijk zicht op de verliezen in de kuikenfase. Gezinnen variëren van 1 tot 11 kuikens per paar (Brandsma 2007). De gemiddelde gezinsgrootte was in 2008 4.5, en in 2009 4.7 kuikens per paar. In 2010 lijken de verliezen in de kuikenfase aanzienlijk groter. De gemiddelde gezinsgrootte was 3.4 kuikens. Op ronde werden in april veel dode kuikens (0-2 week oud) gevonden (niet gepredeerd). Mogelijk is na de strenge winter het aanbod aan voedsel beperkend geweest.

Fig. 6. Aantal paren van de Grauwe gans en het aantal paren hiervan dat met kuikens is waargenomen in het totale onderzoeksgebied (252 ha) in de periode 1991-2010

6. TERREINGEBRUIK VAN GEZINNEN VAN DE GRAUWE GANS

Raster

Uit figuur 8a blijkt dat in 2010, evenals in 2008 en 2009 (Brandsma, 2010b), verreweg de meeste ganzengezinnen hebben gefoerageerd in het natuurgebied (april: 86%; mei-half juni: 85%) en nog maar een beperkt deel in het landbouwgebied (april: 14%; eind april tot half juni 15%). In de periode begin tot eind april foerageren de ganzengezinnen vooral langs de randen van de Hoogwaterzone. Vanaf eind april tot en met juni blijven ze in de omgeving van de Hoogwaterzone foerageren, maar wagen ze zich steeds verder van de Hoogwaterzone af (fig. 7a en 7b). Ook de omvang van het foerageergebied neemt toe. Deze resultaten zijn vergelijkbaar met 2008 en 2009 (Brandsma, 2010a).

Tot en met 2007 foerageerden de paren met kuikens vooral op de graslanden in het landbouwgebied. Een kleiner deel foerageerde in het aanliggende weidevogelgebied. Bij onraad vluchtten de gezinnen naar de Hoogwaterzone (vlucht-, rust- en slaappleats). Van de tegen de Hoogwaterzone aanliggende landbouwpercelen werd van de eerste circa 25 meter vaak het grootste deel van de eerste grassnede opgevreten. Ook het restant van de grassnede was voor de boer nauwelijks geschikt voor kuilvoer, omdat er veel ganzenmest in zat (Brandsma 2007).

Als een vergelijking wordt gemaakt met 2007 blijkt dat na het plaatsen van het raster (2008-2010) nog maar in een beperkt deel van het landbouwgebied wordt gefoerageerd (m.n. aan de noordkant) (fig. 8b). In het algemeen heeft het raster goed gewerkt. Een deel van de ganzengezinnen wist vanuit Hoogwaterzone noord toch aan de landbouwkant van het raster te komen (om het raster heen).

Fig. 8a. Overzicht aantal foeragerende ganzengezinnen in en om de hoogwaterzone 2010

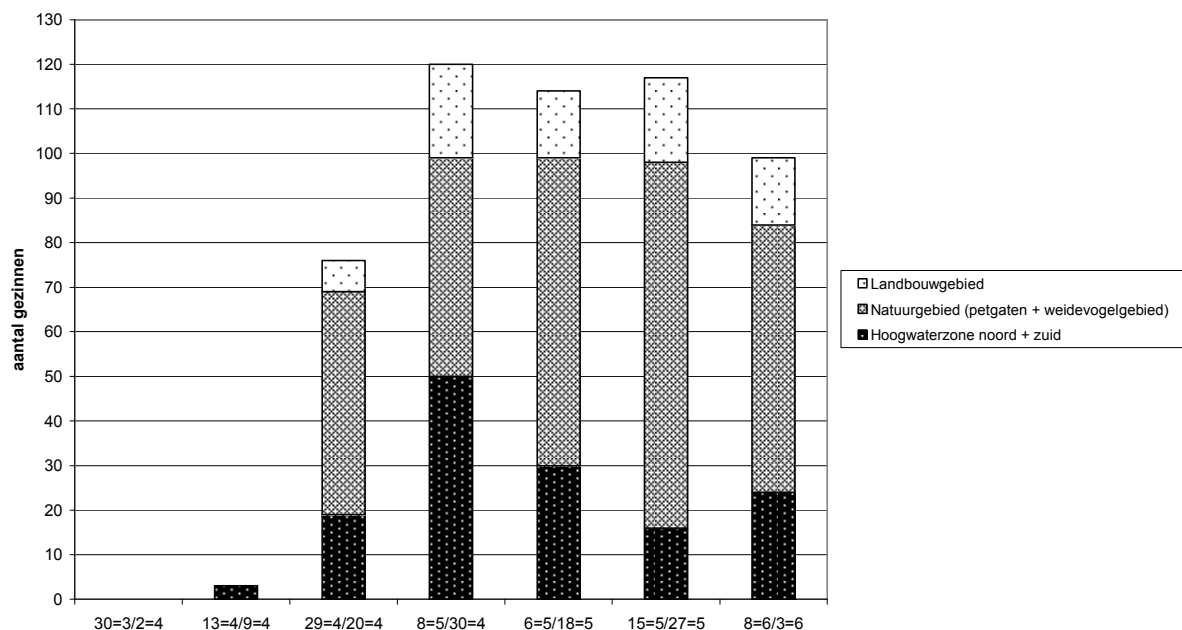
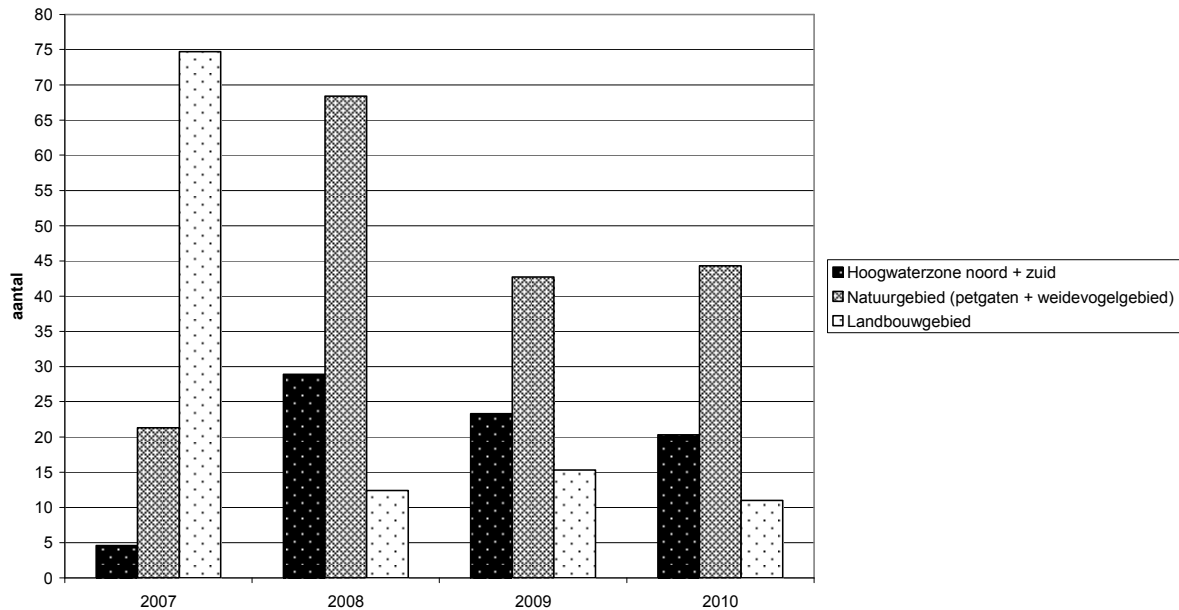

Fig. 8b. Overzicht foeragerende ganzengezinnen per gebied (gemiddeld per ronde) in en om de hoogwaterzone 2007-2010

7. OVERZICHT OVERZOMERENDE GRAUWE GANZEN

Grauwe ganzen broeden, afhankelijk van de beschikbaarheid van nestplaatsen en voedsel, voor het eerst tussen hun tweede en zesde levensjaar (Voslamber et.al, 2007). In het onderzoeksgebied houden overzomerende Grauwe ganzen zich in april zowel op in het landbouwgebied als in het natuurgebied. In de eerste helft van april verblijft 2/3 van de ganzen in de Hoogwaterzone en foerageren de meeste ganzen in het natuurgebied. Vanaf half april neemt het aandeel in de Hoogwaterzone en het natuurgebied af en foerageert een groot deel van de ganzen in het landbouwgebied. Na half april neemt het totale aantal overzomerende ganzen fors af tot bijna nul in juni (fig. 9).

Fig. 9. Overzicht aantal overzomerende Grauwe ganzen in en om de hoogwaterzone 2010

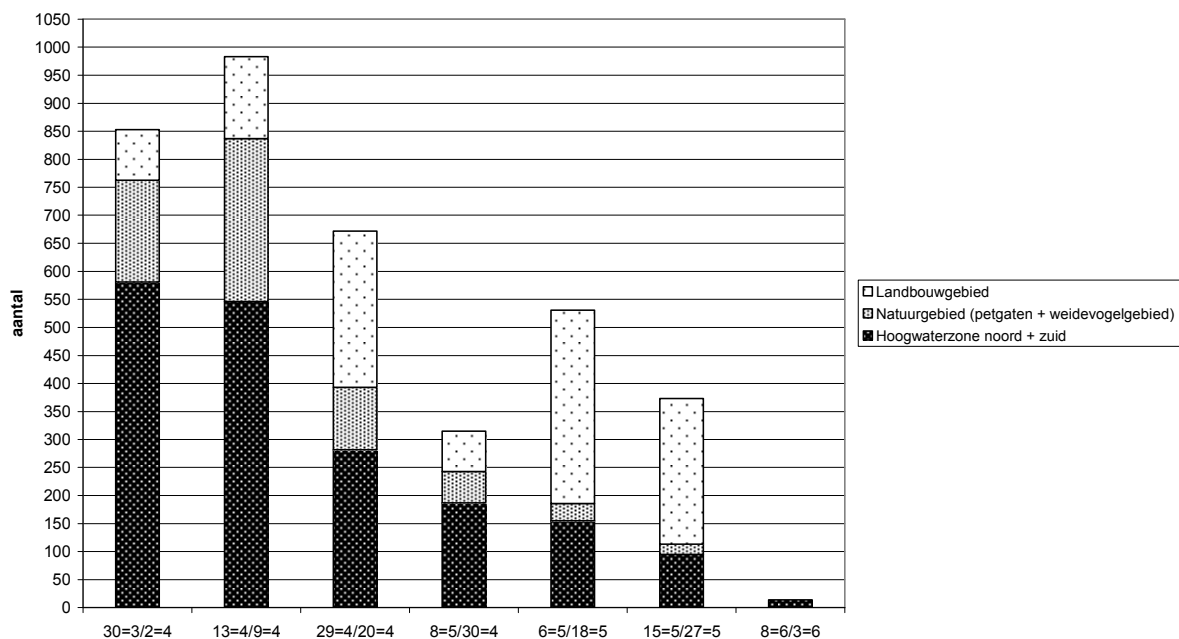
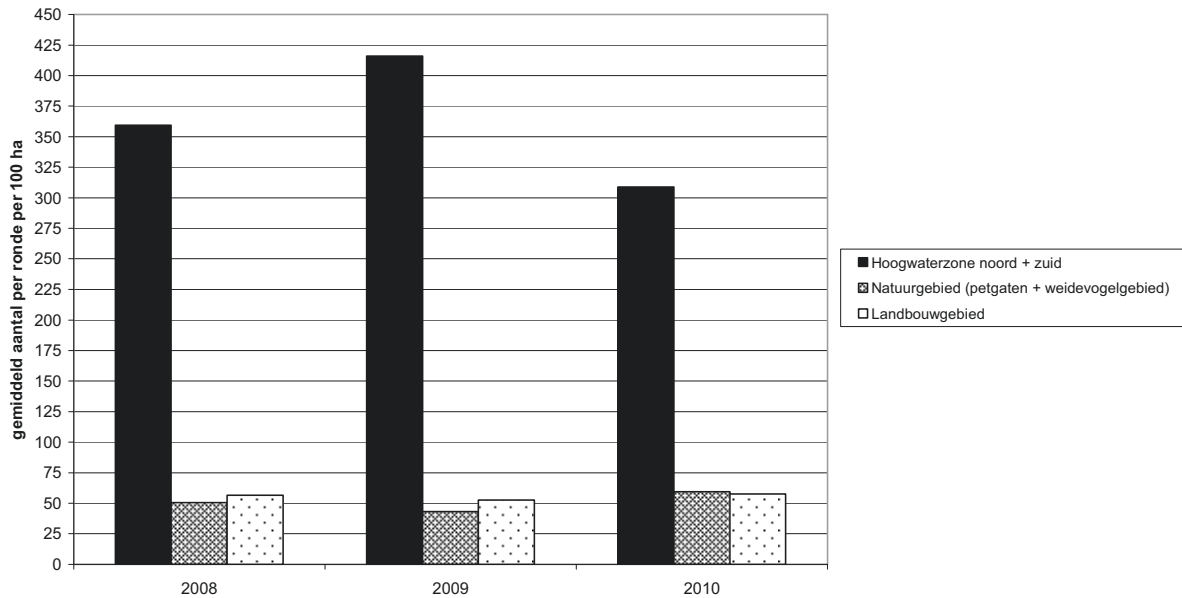

Fig. 10. Overzicht overzomerende ganzen per gebied (gemiddeld per ronde per km²) in en om de hoogwaterzone 2008-2010

Deze ontwikkelingen komen sterk overeen met 2008 en 2009 (Brandsma, 2008 en 2010a).

Als het aantal ganzen per gebied (gemiddeld per ronde) per km² wordt beschouwd, blijkt dat er weinig verschil in foerageerdichtheid tussen het landbouwgebied en natuurgebied (fig. 10). Ook komt de grote betekenis van de Hoogwaterzone als rust- en slaappleaats naar voren. Waarschijnlijk wordt hier ook vaak overnacht. In de loop der jaren is de groep overzomerende ganzen fors toegenomen: van circa 70 in 1998, tot circa 750 ganzen in 2008, en tot circa 900 ganzen in 2009. In 2010 is de omvang van de populatie overzomerende ganzen vergelijkbaar met 2009.

8. CONCLUSIES, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

Het onderzoeksgebied bestaat uit de Hoogwaterzone noord (38 ha) en zuid (48 ha) (afwisseling van oud riet/ruigte, water en moeras), het petgatengebied Auken-Noord (39 ha) en het weidevogelgebied Auken-Zuid (127 ha). Daarnaast is het landbouwgebied ten noorden en oosten van de Hoogwaterzone (296 ha) geïnventariseerd op ganzengezinnen en overzomerende ganzen.

Ontwikkeling populatie

- In de Hoogwaterzone is de populatie van de Grauwe gans na een aarzelende start (1992) vooral in de periode 1998-2008 zeer sterk toegenomen tot zeer hoge dichtheden (2008: 255 paar per km²). Verrassend is de lichte afname in 2009, na jaren van sterke groei. In 2010 groeit de populatie weer. Toch is dit mogelijk een eerste teken dat de grens aan de groei bijna is bereikt. Landelijk is de jaarlijkse groei in de periode 1999-2008 jaarlijks 14 %, maar op regionaal niveau is er ook sprake van afvlakking en plaatselijk afname. In een studie naar 36 Grauwe ganzenpopulaties elders in Nederland blijkt dat de populatie de eerste jaren snel groeit en gemiddeld na 10-12 jaar de groei sterk afneemt (Voslamber et.al, 2010).
- Belangrijkste oorzaak voor de vestiging en sterke toename van de populatie is waarschijnlijk de inrichting van de Hoogwaterzones in 1989 en 1995, waarbij extensief gebruikte graslanden na verhoging van het waterpeil (30 cm boven boezempeil) zich hebben ontwikkeld tot een afwisseling van oud riet, water en moeras. Daarnaast liggen ten westen, noorden en oosten van de Hoogwaterzone hoogproductieve graslanden waar ruim voldoende voedsel is voor ganzen. Echter

ook de lichtbemeste weidevogelgraslanden ten zuiden en ten westen van de Hoogwaterzone (binnen het raster) zijn voor het grootste deel geschikt foerageergebied voor ganzen. Overigens heeft de Grauwe gans zich ook in de bestaande natuurgebieden met een moerasachtig biotoop gevestigd en verder uitgebreid. Voslamber et.al. (2007) noemen ook de afname van de jachtdruk nog als oorzaak van de toename van de Grauwe gans in Nederland.

- De eerste vestiging van de Grauwe gans in De Wieden vond plaats in de nieuwe moerasgebieden van de Hoogwaterzone. Gezien de ontwikkeling van de populatie van de Grauwe gans in de Hoogwaterzone lijkt dit biotoop optimaal. Naarmate de dichtheden hier toenamen, vestigde de soort zich ook in het aanliggende petgatengebied Auken Noord. De laatste jaren broedt de soort ook lokaal met enkele broedparen in het weidevogelgebied, bij petgaten en overhoekjes met riet. In feite zoekt de Grauwe gans hier hetzelfde biotoop als in de Hoogwaterzone, alleen is dat in het weidevogelgebied maar beperkt aanwezig. Vaak worden deze legsels gepredeerd, m.n. door de vos.
- De populatie van Grote Canadese ganzen is in De Wieden waarschijnlijk afkomstig van twee paar ontsnapte of losgelaten broedparen. De soort is sinds eind jaren negentig sterk toegenomen in de Hoogwaterzones en later ook in het petgatengebied (Auken-Noord). De laatste jaren lijkt de populatie zich te stabiliseren. Een vergelijkbare groei deed zich ook voor in andere water- en moerasgebieden in Nederland. In 2008 broedden er in Nederland 4000 paar, met een jaarlijkse groei over de periode 1999-2008 van 14 % (Voslamber, et.al. 2010).
- De Nijlgans is in de Hoogwaterzones en het petgatengebied (Auken-Zuid) sterk toegenomen in de periode 1992-2003. In het weidevogelgebied broedt de soort sinds 1993 met enkele broedparen. De laatste jaren lijkt de populatie in het totale onderzoeksgebied zich te stabiliseren.
- De eerste Brandganzen broedden sinds enkele jaren met 1-4 broedparen in het onderzoeksgebied. De verwachting is dat deze soort de komende jaren ook zal gaan toenemen, maar tot nog toe is dit niet het geval. Mogelijk blijft een sterke groei ook uit, omdat de Grauwe gans al veel van de potentiële broedplekken in beslag heeft genomen. Landelijk neemt de Brandgans sterk toe, in de periode 1999-2008 jaarlijks met 29 % tot 8300 paar in 2008 (Voslamber et.al 2010). Aangezien ook de eerste Kolganzen al overzomeren in het onderzoeksgebied, zal ook deze soort waarschijnlijk op korte termijn in het gebied tot broeden komen.

Broedsucces

- In de periode 1998-2010 had, met uitzondering van 1999, 2006 en 2010, 70-80 % van de broedparen van de Grauwe gans kuikens. Het lagere aandeel in 2006 heeft mogelijk te maken met het feit dat er in dat jaar in Hoogwaterzone zuid begin april illegaal een flink deel van de nesten is verstoord/uitgehaald. Lokaal was een groot deel van de broedende ganzen rond 10-15 april verdwenen. Echter ook in 2007 en 2008 zijn hier begin april waarschijnlijk een groot aantal nesten verstoord (lokaal groot deel broedende ganzen verdwenen). In 2010 zijn waarschijnlijk in de legfase en/of in de eerste weken van de kuikenfase forse verliezen geleden.
- De gezinsgrootte van de Grauwe gans varieert tussen de 1 en 11 kuikens. In 2009 was de gemiddelde gezinsgrootte 4.7 kuikens (alle tellingen). In 2010 was de gemiddelde gezinsgrootte aanzienlijk lager (3.4). Er werden in april veel dode kuikens (0-2 week) gevonden (niet gepredeerd). Mogelijk is het voedselaanbod na de voorafgaande strenge winter binnen het raster beperkend geweest. Dit is opmerkelijk, omdat hiervoor in 2008 en 2009 geen aanwijzingen waren.
- De aanwezige Vossen hebben ongetwijfeld een deel van de kuikens opgevreten. Echter doordat de ganzen met kuikens groepsgewijs foerageren en altijd dicht bij de waterkant, zal de Vos naar verwachting bij elke actie maar enkele kuikens te pakken krijgen. De rest ziet waarschijnlijk op tijd kans om in het water te vluchten. Regelmatig is vastgesteld dat in het gebied legsels en vaak ook broedende ganzen door Vossen werden gepredeerd. In welke mate predatie door Vossen een rol speelt, is niet duidelijk. Afgaand op de sterke groei lijkt de Vos hooguit de groei af te remmen. Dit is opmerkelijk, omdat in het weidevogelgebied, met name in de periode 1995-2002, de predatiedruk door Vossen erg hoog was, en leidde tot een forse afname van de weidevogelstand (o.a. Brandsma 2002). Mogelijk houdt dit verband met het tijdstip van broeden. Bij weidevogels was de hoogste predatiedruk in de periode mei tot half juni. Grauwe ganzen broeden vooral in maart en de eerste helft van april. Mogelijk zijn de Vossen dan minder actief dan later in het

seizoen als de behoefte aan voedsel voor de jongen groter is. Daarnaast speelt waarschijnlijk ook mee dat een deel van de legsels in de Hoogwaterzones op mini-eilandjes in het water en moeras ligt, waar Vossen minder goed bij kunnen komen, en de Gans zijn nest beter kan verdedigen.

- Uit populatiestudies blijkt dat vrijwel alle maatregelen die tot nog toe zijn genomen om de populatiegroei af te remmen (o.a. rapen, vertrappen, doorprikken en schudden van eieren) weinig effectief zijn gebleken. Ook als hier intensief op wordt ingezet, worden lang niet alle nesten gevonden. Van de nesten die uitkomen, worden dan nog voldoende kuikens vliegvlug om de populatie fors te laten groeien. In het algemeen blijft de populatie groeien totdat een plafond is bereikt, waarna de aantallen stabiliseren. Ingrepen leiden er vaak toe, dat de populatie wordt teruggezet naar een stadium van snelle groei en het plafond (stabiele populatie) later wordt bereikt (Voslamber, 2010).

Begrazing

- De sterke toename van broedparen van de Grauwe gans leidde tot en met 2007 in toenemende mate tot het (gedeeltelijk) afgrazen van graslanden van boeren. Daarbij werd de grootste schade veroorzaakt door de paren met kuikens. Deze gezinnen graasden met name in de direct tegen de Hoogwaterzone liggende graslanden. In 2007 foerageerde 75 % van de gezinnen in het landbouwgebied.
- Na het plaatsten van een raster (rond 1 april in periode 2008-2010) werd er door ganzengezinnen nog maar zeer beperkt in het landbouwgebied (15-20 %) gefoerageerd. Echter ook de licht bemeste graslanden ten westen en zuiden van de Hoogwaterzone leken in 2008 en 2009 niet beperkend voor het voedselaanbod. Voor 2010 is dit, op basis van de hoge sterfte in de vroege kuikenfase, niet uit te sluiten. Naarmate de kuikens ouder worden gaan ze ook op grotere afstand van de Hoogwaterzone foerageren en neemt het percentage wel wat toe. Het raster heeft er voor gezorgd dat de schade door foeragerende ganzengezinnen in de landbouwpercelen, direct grenzend aan de Hoogwaterzone, sterk is afgenomen. Het raster lijkt niet of weinig invloed te hebben op de groei van de broedpopulatie.
- Uit gegevens van het Faunafonds blijkt echter dat de voorjaarschade is toegenomen. Dit is te verklaren doordat bij de voorjaarschade ook de schade door overwinterende ganzen is betrokken. Het aantal overwinterende ganzen is de laatste jaren in dit gebied toegenomen. Daarnaast is ook het aantal overzomerende ganzen tussen 2007 en 2009 flink toegenomen.
- In de periode 2008-2010 foerageerden Grauwe ganzen met kuikens in april grotendeels in het natuurgebied. Opvallend is dat dit zich zowel voordeed in de licht bemeste weidevogelgraslanden (ten westen van hoogwaterzone Zuid), als in de niet/nauwelijks bemeste graslanden (ten zuiden en westen van Hoogwaterzone Noord).
- De sterke toename van grazende ganzengezinnen in het weidevogelgebied leidt er toe dat een deel van de graslanden (direct ten zuiden en westen van Hoogwaterzone Zuid) vanaf half april, maar vooral in mei sterk wordt afgegraasd. In de periode 2008-2010 heeft de graasdruk nog niet tot problemen met het weidevogelbeheer geleid. Echter als de ganzenpopulatie blijft doorgroeien, zou dit wel tot problemen kunnen leiden. Belangrijk voor weidevogels is dat er voldoende pollen in de vegetatie aanwezig blijven, als broedplek voor kwetsbare soorten als Grutto, Tureluur en Slobeend. Belangrijk is ook dat plotselinge verstoring in deze situatie (broedende weidevogels en foeragerende ganzen in hetzelfde gebied) tot een minimum beperkt blijft. Bij plotselinge verstoring kunnen grote groepen vluchtende ganzengezinnen gemakkelijk nesten kapottrappen. Bij een rustige benadering trekken de ganzen zich geleidelijk terug. In een rustsituatie zullen zelden legsels door ganzen worden platgetrapt, omdat de broedende vogels dan op het nest blijven zitten.
- Het aantal overzomerende (niet broedende) ganzen nam tot 2009 toe. In 2010 is de overzomerende populatie van dezelfde omvang als in 2009. De overzomerende populatie zorgt voor vraatschade en leidt tot klachten van boeren en aanvragen voor ontheffing voor afschot. Jaarlijks worden in het gebied overzomerende ganzen afgeschoten. In 2005 zijn 40, in 2006 82, in 2007 183, in 2008 196, in 2009 204 en in 2010 142 Grauwe ganzen geschoten in de omgeving van de Hoogwaterzone (informatie WBE) in de periode april tot en met september. Het lagere aantal geschoten ganzen in 2010 wordt deels veroorzaakt doordat geen ontheffing werd verleend voor het zuidoostelijk

gelegen landbouwgebied (i.v.m. NB-wet). Het afschot heeft niet geleid tot een afname van de populatie, maar mogelijk de groei wel afgeremd.

- Hoogproductieve landbouwgraslanden zijn in het algemeen veel meer in trek bij ganzen, dan minder intensief bemeste graslanden (natuurgebied). Opvallend is dat de dichtheid van foeragerende ganzen in het natuurgebied toch vergelijkbaar is met het landbouwgebied. Mogelijk is dit een gevolg van verjaging en bejaging in het landbouwgebied.
- In hoeverre de stijgende broedpopulatie van de Grauwe gans van invloed is op andere soorten broedvogels in de Hoogwaterzone is niet onderzocht. In het algemeen zijn de dichtheden van riet- en moerasvogels (o.a. Snor, Blauwborst, Rietzanger, Bruine kiekendief, Purperreiger, Lepelaar) hoog en nemen deze niet af. Alleen de Roerdomp, die voorheen met circa 6 paar in de Hoogwaterzone aanwezig was (Brandsma, 1997) is geleidelijk aan vrijwel verdwenen. Dit lijkt eerder een effect te zijn van het door successie verdwijnen van gradiënten (riet naar open moeras), dan een effect van de aanwezige ganzen (eigen tellingen en waarnemingen).

Aanbevelingen

- *Proef met raster voortzetten. Ook raster plaatsen langs de westkant van Hoogwaterzone noord (ten oosten Beulakerweg) tot de Auken. Dit zal de schade in het landbouwgebied verder beperken. Daarnaast neemt het aantal overstekende ganzen (Beulakerweg) sterk af (verkeersveiligheid).*
- *Voorkom plotselinge verstoring in het weidevogelgebied, zodat geen legsels van weidevogels worden vertrapt door vluchtende ganzen.*
- *Houdt bij bejaging van overzomerende ganzen in het broedseizoen enige afstand tot de hoogwaterzone. Dit beperkt de verstoring van broedvogels (o.a. kolonie Lepelaars en Purperreigers).*
- *Het inperken van de populatie door het rapen en/of schudden van eieren is in de Hoogwaterzone af te raden. Dit leidt tot veel verstoring voor andere soorten als Purperreiger, Lepelaar, Bruine Kiekendief, Roerdomp enz. Daarnaast is het waarschijnlijk weinig effectief.*
- *Als voor bepaalde beter toegankelijke gebieden wel wordt gekozen voor het rapen van eieren, is dit in de eerste week van april het meest effectief. Dan zitten de meeste ganzen aan het eind van de broedperiode en is de kans dat ze opnieuw beginnen erg klein. De kans bestaat wel dat de populatie steeds breder gaat uitwaaiëren en het steeds moeilijker uitvoerbaar wordt.*
- *Als gekozen wordt voor het beperken van de ganzenpopulatie, dan is het vangen van kuikens die nog niet vliegvlug zijn veel effectiever en leidt dit tot veel minder onrust in de Hoogwaterzone dan bejaging met het geweer. Nadeel hiervan is dat dit gemakkelijk tot veel negatieve publiciteit kan leiden.*
- *Monitor de relatie tussen de groei van de ganzenpopulatie (graasdruk) en de ontwikkelingen in het weidevogelgebied (broedsucces), zodat zo nodig kan worden ingegrepen als zich bovenmatige schade voordoet (b.v. overbegrazing, waardoor broedplaatsen (pollen) voor kritische soorten als grutto, tureluur en slobend verloren gaan). Daarnaast levert het ook belangrijke informatie op, of en hoe beide doelen zijn te combineren.*

9. LITERATUUR

Brandsma, O.H. 1997	Hoogwaterzone: een natuurontwikkelingsgebied Voor riet-, water-, en moerasvogels in de Wieden. De Levende Natuur 98: 51-55.
Brandsma, O.H., 2002	Invloed van de Vos op de weidevogelstand in het reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen. De Levende Natuur 103:126-131
Brandsma, O.H., 2007	De vestiging en opmars van ganzen als broedvogels in de hoogwaterzone en het

- weidevogelgebied Giethoorn-Wanneperveen.
Vogels in Overijssel 2007: 48-57.
- Brandsma, O.H., 2008
Broedende en overzomerende ganzen in en rondom de Hoogwaterzone (De Wieden), Vereniging Natuurmonumenten, Wanneperveen
- Brandsma, O.H., 2009
Onderzoek weidevogelbeheer in het Reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen XX (2008). Vereniging Natuurmonumenten, Wanneperveen.
- Brandsma, O.H., 2010a
Broedende en overzomerende ganzen in en rondom de Hoogwaterzone (De Wieden) II (2009), Vereniging Natuurmonumenten, Wanneperveen
- Brandsma, O.H., 2010b
Broedende Lepelaars en reigers in de Hoogwaterzone (De Wieden) in de periode 1989-2010: Vogels in Overijssel 2010: 2-11.
- Dijk, A.J. van, 1996
Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- SOVON, 2002
Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis. KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden.
- Veldkamp, R. 1985
Broedvogels van de Wieden. Rapport Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland.
- Vereniging Natuurmonumenten, 1993
Rode lijst broedvogels 1993. De Wieden. Vereniging Natuurmonumenten.
- B.Voslamber, 2002
Grauwe gans *Anser anser* pp 98-99 in SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden
- B. Voslamber, 2010
Bestrijding van Grauwe ganzen: ingrepen op ei-niveau. De Levende Natuur 111: 68-71
- B. Voslamber, H.P van der Jeugd & K. Koffijberg, 2007
Aantallen, trends en verspreiding van overzomerende ganzen in Nederland. Limosa 80: 1-17.
- B. Voslamber, H.P van der Jeugd & K. Koffijberg, 2010
Broedende ganzen in Nederland. De Levende Natuur 111: 40-44.

Fig. 1. De Wieden: ligging van het onderzoeksgebied

- I. Hoogwaterzone Noord (38 ha)
- II. Hoogwaterzone Zuid (48 ha)
- III. Petgatengebied Auken-Noord (39 ha)
- IV. Weidevogelgebied Auken-Zuid (127 ha)
- V. Landbouwgebied (296 ha)

Fig. 7a. Het terreingebruik van gezinnen van de Grauwe gans in de periode begin-eind april 2010

Fig. 7b. Het terreingebruik van gezinnen van de Grauwe gans in de periode eind april-half juni 2010